УДК 378.14.046
DOI: https://doi.org/10.35387/od.1(23).2023.22-28

Волярська Олена Станіславівна *− доктор педагогічних наук, доцент, дослідник кафедри педагогіки й андрагогіки філософського факультету університету Коменського, м. Братислава, Словаччина*

Voliarska Olena *− Doctor of Sciences in Pedagogy, Assistant Professor, Researcher of the Pedagogy and Andragogy Department of the Philosophical faculty, Comenius University, Bratislava, Slovakia*

ORCID iD: http://orcid.org/0000-0002-6812-1154
E-mail: olena.voliarska@uniba.sk

МЕДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. *Стаття присвячена теоретичному узагальненню результатів часткових емпіричних досліджень щодо сформованості медичної компетентності різних груп дорослого населення в Україні. Завданнями роботи є: опис результатів українських досліджень медичної компетентності дорослих; характеристика загальних проблем у галузі охорони здоров'я в українських респондентів; виокремлення напрямів підвищення медичної компетентності дорослих в Україні. Логіка дослідження полягала у послідовності вилучення даних для опрацювання ключової інформації з наукових праць за такими критеріями: рік публікації; автор (и); країна проведення дослідження; характеристики цільових груп респондентів, що брали участь у дослідженнях. З'ясовано, що медичну компетентність (санітарну грамотність) дорослого населення розуміємо як сукупність теоретичних та практичних знань, вмінь і навичок дорослих людей щодо збереження і підтримки власного і громадського здоров'я. Теоретично проаналізовано результати досліджень американських, канадських, європейських науковців з питань медичної компетентності дорослих. Ґрунтовно розглянуто результати українських соціологічних досліджень з питань медичної грамотності серед лікарів-фахівців з управління охороною здоров'я. Проведено опитування людей похилого віку категорії «вимушені переселенці російсько-української війни». Доведено, що всі респонденти вказували на необхідність додаткового навчання в питаннях підтримки й збереження власного і громадського здоров'я в умовах неформальної й інформальної освіти дорослих. Підвищення рівнів медичної компетентності дорослих в Україні може бути досягнуто в результаті надання інформації з питань здоров'я різним категоріям дорослого населення, організації ефективного спілкування та структурованої неформальної освіти. Із пріоритетних напрямів удосконалення системи охорони здоров'я стає державна політика, що спрямована на удосконалення медичної компетентності дорослого населення.*

Ключові слова: *доросле населення; медична компетентність; освіта дорослих; санітарна грамотність.*

Voliarska Olena

MEDICAL COMPETENCE OF THE ADULT POPULATION OF UKRAINE

Abstract*. The article is devoted to theoretical generalization of partial empirical studies of medical competence of the adult population different groups in Ukraine. The relevance of the article is a focus on the implementation of one of the most important Sustainable Development Goals in Ukraine – Goal 3 «Strong Health and Wellbeing». The research tasks are to describe and compare the results of Ukrainian adult medical competence researches; to identify common features of the research problems in medical competence among Ukrainian respondents; to develop recommendations for improving medical competence. A data extraction form was developed for the study to facilitate the collection and sorting of key information from research articles: year of publication; author(s); country of origin; characteristics of respondents who took part in the experiment. Medical competence (sanitary literacy) of the adult population is a set of theoretical and practical knowledge, abilities and skills of adults regarding the preservation and maintenance of their own and public health. The results of the research by American, Canadian, and European scientists on the medical competence of adults are theoretically analyzed in the article. The results of Ukrainian sociological studies of medical literacy among doctors-specialists in health care management were thoroughly considered. A survey of elderly people in the «forced refugees of the Russian-Ukrainian war» category was conducted. It is proven that all respondents pointed to the need for additional training in the issues of maintaining and preserving one's own and public health in the conditions of non-formal and informal education of adults. Increasing the levels of medical competence of adults in Ukraine can be achieved as a result of providing information on health issues to various categories of the adult population, organizing effective communication and structured informal education. State policy aimed at improving the medical competence of the adult population is one of the priority directions for improving the health care system.*

Key words: *adult population; medical competence; adult education; sanitary literacy.*

Постановка проблеми, її актуальність. У сучасному світі медична компетентність (або грамотність) є одним із її ключових чинників, які впливають на продовження життя та покращення здоров'я нації. Актуальність дослідження пов'язана з тим, що реалізацію однієї з найважливіших цілей сталого розвитку (ЦСР) в Україні – «Ціль 3. Міцне здоров’я і благополуччя» – не можна уявити без досягнення більш високого рівня медичної грамотності дорослого населення. Зрозуміло, що знання, навички зі сфери профілактики, охорони та підтримки здоров’я є

важливими складовими медичної грамотності сучасної дорослої людини.

З метою розробки і реалізації заходів, спрямованих на підвищення рівня медичної компетентності дорослих, необхідно усвідомити реальну ситуацію з обізнаністю та інформованістю різних цільових груп дорослого населення щодо основних чинників, що визначають цей рівень.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Зарубіжні й українські науковці (Cesar et al., 2022; Nychkalo et al., 2022; Ryngach, 2020) висвітлюють результати впливу пандемії Covid-9 на діяльність систем охорони здоров'я у всьому світі.

Дослідження у 2012 р. в окремих європейських країнах (Австрія, Болгарія, Німеччина, Греція, Ірландія, Нідерланди, Польща та Іспанія) у межах European Health Literacy Project 2009–2012 показало, що майже половина всіх опитаних має недостатній або низький рівень медичної компетентності (від 29 % в Нідерландах до 62 % у Болгарії) (Sorensen K. et al., 2015). Підводячи підсумок європейських досліджень, ми констатуємо, що найбільш вразливими є групи дорослого населення з низьким соціальним статусом, які мають низький рівень освіти та доходів.

В останні роки проблемі вивчення медичної компетентності дорослих присвячені дослідження колективів науковців США, Канади (Cesar et al., 2022; Fleary, & Ettienne, 2019; Gunther et al., 2019). У цих дослідженнях наголошено на недоліках діалогу «держава– громадськість» й нездатності значної частини громадян усвідомлювати потік різної інформації щодо збереження й підтримки власного здоров'я. Водночас рівень компетентності (грамотності) в питаннях здоров'я змінюється для людини поступово: з дорослішанням і підвищенням освітнього рівня.

Зазначимо, що в Україні більшість досліджень рівнів й особливостей медичної компетентності населення стосувалася вивчення лише функціональної медичної компетентності різних груп лікарів і пацієнтів. Заслуговує на увагу дослідження Н. Рингач (2019; 2020), присвячені сучасним підходам оцінювання санітарної грамотності за результатами двоетапного соціологічного дослідження рівнів обізнаності населення працездатного віку в Україні. Дослідниця у 2017 р. на замовлення Дніпропетровської обласної державної адміністрації за фінансової підтримки Світового Банку з'ясувала, що значна частина опитаних має неглибокі або фрагментарні знання про фактори ризику (Рингач, 2019). У 2020 р. Н. Рингач презентувала нове соціологічне дослідження грамотності з питань здоров'я й досягнення цілей сталого розвитку в Україні серед лікарів-фахівців з управління охороною здоров'я на базі Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика (Рингач, 2020).

Теоретичний огляд показав, що медична компетентність різних категорій дорослих розглядалася представниками медичних, соціологічних та психологічних галузей. Кількісний аналіз наукових публікацій дозволив встановити, що представники медичних професій проводили більшу кількість досліджень медичної грамотності в малих цільових групах дорослих, на відміну від психологів, соціологів і педагогів.

Мета статті полягає в проведенні узагальненого теоретичного аналізу часткових емпіричних досліджень медичної компетентності дорослих в Україні. Дослідницькі завдання: описати результати українських досліджень медичної компетентності різних груп дорослого населення; охарактеризувати загальні особливості проблем у галузі охорони здоров'я в українських респондентів; виокремити напрями підвищення медичної компетентності дорослих в Україні. Для реалізації завдань дослідження була розроблена послідовність вилучення даних для полегшення збору та сортування ключової інформації з дослідницьких статей за такими критеріями: 1) рік публікації; 2) автор (и); 3) країна проведення дослідження; 4) характеристики цільових груп респондентів, що брали участь в дослідженнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою теоретичного узагальнення нами було вивчено 15 наукових публікацій (n = 15; 100 %), які були опубліковані між 2014 та 2022 роками, більшість з англійської мови. Незначна частина статей (n = 2; 13,33 %) була присвячена вивченню медичної грамотності медичних працівників. Кілька досліджень (n = 3; 20,0 %) характеризували важливість для роботодавців знань про рівні медичної грамотності працівників. У трьох дослідженнях (n = 3; 20,0 %) було підкреслено важливість навчання і просвіти населення в галузі профілактики, підтримки і збереження здоров’я.

У контексті нашого дослідження медичну компетентність (її ще називають медична чи санітарна грамотність) будемо тлумачити як сукупність теоретичних і практичних знань, вмінь та навичок дорослих людей щодо збереження та підтримки власного й громадського здоров’я.

Зазначимо, що, в ідеалі, доросла людина, якій притаманна медична компетентність, здатна отримати та оцінити інформацію, необхідну для розуміння та реалізації рекомендацій щодо догляду за собою, включаючи дотримання режиму; здійснення відповідних заходів щодо лікування різних захворювань; планування й внесення змін, необхідних для покращення здоров'я; приймання свідомих рішень щодо власного здоров'я; розуміння, як і коли шукати медичну допомогу при необхідності; участі в заходах щодо покращення здоров'я та вирішення проблем зі здоров’ям у громаді та суспільстві.

Н. Рингач провела цільове опитування (2018–2019 рр.) лікарів і керівників медичних закладів (n = 96; 100%), у віці від 30 до 62 років, які відвідували курси підвищення кваліфікації. Респондентам була запропонована анкета з 47 питань. Анкетування було проведено за допомогою спеціального інструменту для оцінки європейського опитування медичної грамотності: The European Health Literacy Survey Questionnaire, HLS_EU_Q47. Результати опитування були зібрані та оброблені з урахуванням правил анонімності та конфіденційності. Здійснене дослідження показало, що є проблеми в оцінці медичної компетентності такої цільової групи дорослих. Українські лікарі мали проблеми, насамперед, щодо можливості застосування власних знань і навичок в умовах практичних дій. Водночас вони не мали труднощів «у сприйнятті /

розумінні певної інформації… та практично всі розуміли потребу у додатковому навчанні й отриманні навичок і інструментів просвітньої роботи з пацієнтами та їхніми близькими» (Рингач, 2020, с. 82). Доведено, що за досить значної поінформованості у цій цільовій категорії респондентів загалом існують конкретні проблеми, насамперед щодо передачі іншим власних знань і навичок.

У 2022 р. нами також була опитана така категорія дорослих, як «вимушені переселенці російсько-української війни» похилого віку. Кількість респондентів становила 25 осіб (n = 25; 100%). Що стосується здоров'я, то більшість респондентів (n = 22; 88,0 %) заявили в опитуванні, що вони для задоволення потреби у медичній інформації можуть використовувати бібліотеки, соціальні мережі та Інтернет. Цікаво, що схильність українців до ризикованого експерименту з життям та здоров'ям не завжди пов'язана з недостатньою освітою. Виходячи з наших інтерв'ю, ми виявили, що люди з вищою освітою (а часто і з науковим званням), як правило, звертаються до нетрадиційних методів лікування. Ми вважаємо, що важливість медичної грамотності важко переоцінити, але також важко й оцінити.

Важливим є той факт, що всі респонденти вказували на необхідність додаткової освіти і навчання щодо підтримки й збереження власного і громадського здоров'я в умовах неформальної й інформальної освіти. На необхідність отримання дорослими нової особистісно значущої інформації за допомогою дистанційної освіти вказують також українські науковці в галузі андрагогіки (Nychkalo et al., 2022). На нашу думку, освіта впродовж життя визнається чинником розвитку будь якої країни в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, є важливою ознакою рівня медичної компетентності сучасної дорослої людини.

Узагальнення результатів емпіричних досліджень з проблеми вивчення медичної грамотності цільових груп дорослого населення України дозволило констатувати:

1. Дорослі з більшим досвідом формальної освіти часто беруть участь у навчанні впродовж усього життя: освітній рівень впливає на рівень їхньої медичної грамотності.

2. Медична компетентність – це передбачувана якість, яка дозволяє лікарям діяти більш ефективно за наявності у пацієнта низького рівня сформованості медичної грамотності.

3. Необхідно збільшити контроль громадян щодо власного здоров'я та їх детермінантами через використання потенціалу цифрових технологій.

4. Держава має забезпечити своїм громадянам соціальне середовище, в якому підтримується здоровий спосіб життя, оскільки низька грамотність дорослих у питаннях здоров'я пов'язана з гіршим фізичним або психічним станом, більш частими госпіталізаціями і більш значними витратами на охорону здоров'я.

Зважаючи на те, що застосування принципу загальної відповідальності визнає взаємозалежність і відповідальність певних територіальних спільнот, громад, родин та осіб за їх діяльність або

бездіяльність у досягненні та підтримці найвищого рівня показників здоров'я, необхідно на державному рівні підвищувати медичну компетентність дорослого населення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Медична компетентність дорослого населення слугує показником ефективності підходу держави та принципу участі всього суспільства в галузі охорони здоров'я та добробуту громадян. Оцінка рівня медичної компетентності має стати основою для розробки та впровадження заходів для її вдосконалення. Поліпшення медичної компетентності дорослих в Україні може бути досягнуто в результаті надання інформації з питань здоров'я різним категоріям дорослих, організації структурованої неформальної освіти та ефективної комунікації. Із пріоритетних тенденцій розвитку системи охорони здоров'я виокремлюється спрямованість державної політики на підвищення рівнів сформованості медичної компетентності дорослого населення. Важливим також є сприяння розвитку грамотності у питаннях здоров'я дорослих українців на міжнародному, національному і регіональному рівнях.

У *перспективі* вбачаємо доцільним проаналізувати шляхи підвищення медичної компетентності різних категорій дорослого населення, використовуючи дистанційні технології у формальній та неформальній освіті дорослих.

Список використаних джерел

Рингач, Н.О. (2020). Грамотність з питань здоров'я і досягнення цілей сталого розвитку в Україні. *Демографія та соціальна економіка*, 2 (40), 71–88. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2020.02.0

Рингач, Н.О. (2019). Обізнаність населення щодо факторів ризику як аспект санітарної грамотності в Україні. *Демографія та соціальна економіка*, 1 (35), 41–52. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2019.01.041

Cesar, F., Moraes, K.L., Brasil, V.V., Alves, A.G., Barbosa, M.A., & Oliveira, L. (2022). Professional Responsiveness to Health Literacy: A Scoping Review. *Health Literacy Research and P*ractice, 6, 2, 96–103. DOI: https://doi.org/10.3928/24748307-20220418-02

Fleary, S., & Ettienne R. (2019). Social Disparities in Health Literacy in the United States. HLRP: Health Literacy Research and Practice, 3, 1, 47–52. DOI: https://doi.org/10.3928/24748307-20190131-01

Gunther, C.E., Peddicord, V., Kozlowski, J., Li, Y., Menture, D., Fabius, R., Frazee, S. G., & Nigro, P. J. (2019). Building a culture of health and well-being at Merck. *Population Health Management*, 22 (5), 449-456. DOI: https://doi.org/10.1089/pop.2018.0116PMID:30570425

Nychkalo, N.G., Muranova, N.P., Voliarska, O.S., & Kudina, V.V. (2022). Professional development of academic staff by means of information and communication technologies: the ukrainian experince. *Information Technologies and Learning Tools*, 90 (4), 162-172. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v90i4.4882

References (translated and transliterated)

Cesar, F., Moraes, K.L., Brasil, V.V., Alves, A.G., Barbosa, M.A., & Oliveira, L. (2022). Professional Responsiveness to Health Literacy: A Scoping Review. *Health Literacy Research and Practice.* 6, 2, 96–103. [in English].

Fleary, S., & Ettienne R. (2019). Social Disparities in Health Literacy in the United States. *HLRP: Health Literacy Research and Practice*, 3, 1, 47–52 [in English].

Gunther, C.E., Peddicord, V., Kozlowski, J., Li, Y., Menture, D., Fabius, R., Frazee, S.G., & Nigro, P.J. (2019). Building a culture of health and well-being at Merck. *Population Health Management*, 22 (5), 449–456 [in English].

Nychkalo, N.G., Muranova, N.P., Voliarska, O.S., & Kudina, V.V. (2022). Professional development of academic staff by means of information and communication technologies: the ukrainian experince. *Information Technologies and Learning Tools*, 90 (4), 162–172 [in English].

Rynhach, N.O. (2019). Hramotnist z pytan zdorovia i dosiahnennia tsilei staloho rozvytku v Ukraini [Health literacy and achievement of sustainable development goals in ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 1 (35), 41–52 [in Ukrainian].

Rynhach, N.O. (2020). Hramotnist z pytan zdorovia i dosiahnennia tsilei staloho rozvytku v Ukraini [Health Literacy and Achievement of Sustainable Development Goals in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 2 (40), 71–88 [in Ukrainian].

УДК 374.7.026
DOI: https://doi.org/10.35387/od.1(23).2023.28-39

Хоружа Людмила Леонідівна *– доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка*

Khoruzha Liudmyla – *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences, Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv University*

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-4405-4847
E-mail: ll.khoruzha@kubg.edu.ua

ОСВІТА ДОРОСЛИХ І ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИЗАЙН: МОДА ЧИ ВИКЛИК ЧАСУ?

Анотація. *У статті розглядається проблема педагогічного дизайну в контексті реалізації завдань освіти дорослих. Дизайн сучасної освіти є потрібним у кожному її сегменті, адже вона перебудовується на нові принципи і реагує на нові виклики.Зроблено висновок, що педагогічний дизайн не чергова модна ідея, а відповідь на комплекс соціально-економічних викликів, суспільних та освітніх трансформацій,*